

Lietuvos užsienio prekybos žuvų produktais tendencijos

Ovidija Eičaitė¹,

Arina Motova²

¹ Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas,
Kudirkos g. 18, LT-03105 Vilnius
El. paštas: ovidija@laei.lt

² Vilniaus universitetas,
Saulėtekio al. 9, LT-10223 Vilnius
El. paštas: arina.motova@yahoo.com
Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas,
Kudirkos g. 18, LT-03105 Vilnius
El. paštas: arinam@laei.lt

Straipsnyje analizuojami Lietuvos užsienio prekybos žuvų produktais pokyčiai, eksporto ir importo plėtra, svarbiausi užsienio prekybos partneriai ir jų kaita, eksporto ir importo struktūros pagal šalis ir atskirus žuvų produktus. Pasinaudojus Jungtinių Tautų prekybos duomenų bazės informacija, nustatyti užsienio prekybos lietuviškais žuvų produktais rodikliai – eksporto dalis visame Europos Sąjungos (ES) šalių narių žuvų produktų eksporte ir eksporto į ES šalis nares dalis visame ES šalių narių žuvų produktų importe. Šie rodikliai palyginti su atitinkamais kitų ES šalių narių rodikliais. Išskirtos tarptautinės rinkos, kuriose Lietuvos žuvų perdirbėjai galėtų plėtoti eksportą.

Lietuvos užsienio prekybos žuvų produktais analizė rodo, kad 2002–2008 m. žuvų produktų eksporto plėtra buvo spartesnė nei importo. Pagrindine šalies užsienio prekybos žuvų produktais partnere tapo ES. Į Lietuvą daugiausia buvo importuojama žaliavos tolesniam žuvų perdirbimui, iš kurios gaminami ir eksportuojami didelę pridėtinę vertę turintys žuvų produktai. Užsienio prekybos lietuviškais žuvų produktais rodiklių – eksporto dalies visame ES šalių narių žuvų produktų eksporte ir eksporto į ES šalis nares dalies visame ES šalių narių žuvų produktų importe – reikšmės yra mažos, palyginti su kai kurių ES šalių narių atitinkamų rodiklių reikšmėmis. Tačiau Lietuva pagal šiuos rodiklius lenkė Latviją ir Estiją. Kiekvienais metais didėjant ES šalių narių žuvų produktų eksportui ir importui, lietuviškų žuvų produktų eksporto dalis visame ES šalių narių žuvų produktų eksporte ir eksporto į ES šalis nares dalis visame ES šalių narių žuvų produktų importe taip pat stabiliai didėjo. Toks šių rodiklių kitimas rodo lietuviškų žuvų produktų konkurencingumo tarptautinėse rinkose didėjimą. Plėtodami eksportą, šalies žuvų perdirbėjai turi didesnes galimybes stiprinti savo pozicijas ES bendrojoje rinkoje.

Raktažodžiai: žuvų produktai, užsienio prekyba, eksportas, konkurencingumas, tarptautinės rinkos

ĮVADAS

Užsienio prekyba yra seniausia ir vis dar svarbiausia išorinių ekonominių santykių dalis. Šiuo metu ji yra vienas lemiamų veiksnių, turinčių įtakos tiek abiejų prekyujančių šalių, tiek pasaulio ekonominiam augimui.

Prekiaujančios šalys turi naudos iš laisvos prekybos. Laisva prekyba yra geriau nei jokios prekybos arba protekcionizmas (Sen, 2005; Lindert, Pugel, 1996). Prekybos teorijos pradininku laikomas Adam Smith, kuris pateikė absoliutaus pranašumo sampratą. Pagal šią sampratą, kiekviena šalis specializuojasi gaminti tuos produktus (prekes), kurių gamyboje ji turi absoliutų pranašumą. Absoliutaus pranašumo sampratą papildė David Ricardo, kuris pateikė santykinio pranašumo dėsni. Šalis turi lyginamąjį pranašumą, jei ji gali produktus (prekes) pagaminti santykinai pigiau, t. y. mažesniais alternatyviais kaštais negu jos prekybos partneris, ir laisvai jais prekiauti. Specializacija ir laisvi mainai

sudaro sąlygas inovacijai, efektyvumo ir visų dalyvaujančių šalių gerovės augimui. Absoliutaus ir lyginamojo pranašumo teorijos metė iššūkį merkantilizmui, pateisinančiam protekcionistines politikas (Sen, 2005).

Laisva prekyba yra ypač svarbi tokioms mažoms ir atviroms ekonomikoms kaip Lietuva. Užsienio prekyba suteikia galimybę įsivežti produktus (prekes), kurie negaminami šalyje, taip pat žaliavas, kurias šalies gamintojai naudoja savo veikloje ir perdirbtas parduoda vietos arba tarptautinėse rinkose. Užsienio prekyba taip pat suteikia galimybę parduoti šalyje pagamintus produktus (prekes) kitų šalių vartotojams ir gauti užsienio valiutos, už kurią šalis galėtų pirkti trūkstamų produktų (prekių). Todėl tokiose mažose ir atvirose šalyse kaip Lietuva eksportas laikomas pagrindiniu užsienio valiutos šaltiniu (Rudzis, Kvedaras, 2003).

Lietuvos integracija į ES atvėrė didžiules galimybes šalies užsienio prekybai; sudarė palankias sąlygas pasinaudoti atskirų šalių rinkų atvirumu, siekiant spartaus ekonominio

augimo (Bernatonytė, 2007). Dar 2002 metais, analizuojant Lietuvos integracijos į ES finansines, ekonomines ir socialines pasekmes, buvo nustatyta, kad didžiausios naudos iš šalies integracijos į ES galima tikėtis iš bendrosios rinkos sukūrimo bei laisvo prekių judėjimo (Piesarskas ir kt., 2003).

Lietuvos užsienio prekybos problematiką nagrinėjo šalies mokslininkai. Tyrimai apėmė Lietuvos užsienio prekybos politiką ir jos raidą (Vilpišauskas, 2000), eksporto tendencijas ir ekonometrinius modelius (Rudzkis, Kvedaras, 2003), eksporto plėtros veiksnius (Bernatonytė, 2007; Jakutis ir kt., 2007) ir kitus aspektus.

Šiame straipsnyje nagrinėjama Lietuvos užsienio prekyba žuvų produktais, kuri iki šiol mažai tirta. Daug dėmesio skiriama žuvų produktų eksporto ir importo struktūros bei tendencijų analizei. Tyrimo laikotarpis apima 2002–2008 metus. Šis laikotarpis suteikia galimybę įvertinti Lietuvos narystės ES poveikį šalies užsienio prekybos žuvų produktais pokyčiams.

Žuvų perdirbimo pramonė visą laiką buvo svarbi Lietuvos maisto pramonės šaka. Rengiantis narystei ES, šalies žuvų perdirbėjai savo pastangas sutelkė į tai, kad jų gaminaimi žuvų produktai būtų konkurencingi ES bendrojoje rinkoje ir atitiktų ES teisės aktuose numatytus griežtus maisto produktų saugos ir kokybės reikalavimus. ES parama pagal SAPARD ir iš ES Žuvininkystės orientavimo finansinės priemonės, tiesioginės užsienio investicijos bei nuosavas kapitalas padėjo šalies žuvų perdirbimo įmonėms prisitaikyti prie naujų reikalavimų. Detali žuvų produktų gamybos Lietuvoje 2002–2007 m. analizė rodo, kad didžiausius lyginamuosius svorius gamybos struktūroje sudarė didele pridėtine verte pasižyminčių žuvų produktų – gaminių arba konservų iš žuvų (vidutiniškai 58,5 % per metus) bei vytintų ir sūdytų žuvų (19,2 %) – gamyba. Gamindami žuvų produktus, šalies žuvų perdirbėjai siekė efektyvumo, plėtodami eksportą. Todėl daug dėmesio šiame straipsnyje skiriama lietuviškų žuvų produktų eksporto konkurencingumo kitimo analizei.

Tyrimo tikslas – įvertinti Lietuvos užsienio prekybos žuvų produktais pokyčius prieš stojant į ES ir įstojus, išnagrinėti lietuviškų žuvų produktų eksporto konkurencingumo kitimą bei išskirti tarptautines rinkas, kuriose Lietuvos žuvų perdirbėjai galėtų plėtoti eksportą.

Tyrimo uždaviniai:

- išanalizuoti žuvų produktų eksporto ir importo plėtrą Lietuvoje, svarbiausius užsienio prekybos partnerius ir jų kaitą, eksporto ir importo struktūras pagal atskirus žuvų produktus;

- nustatyti užsienio prekybos lietuviškais žuvų produktais rodiklius – eksporto dalį visame ES šalių narių žuvų produktų eksporte ir eksporto į ES šalis nares dalį visame ES šalių narių žuvų produktų importe – bei šiuos rodiklius palyginti su atitinkamais kitų ES šalių narių rodikliais;

- išanalizuoti ir nurodyti tarptautines rinkas, į kurias Lietuvos žuvų perdirbėjai galėtų padidinti gaminamų žuvų produktų eksportą arba pradėtų juos eksportuoti.

Tyrimo metodai. Tyrimas atliktas empirinės duomenų analizės ir sintezės, statistinio grupavimo, palyginimo ir loginio vertinimo metodais. Darbe naudoti Statistikos departamento prie LRV ir Jungtinių Tautų prekybos duomenų bazės informacija. Jungtinių Tautų prekybos duomenų bazėje užsienio prekybos vertė pateikta Jungtinių Amerikos Valstijų doleriais (USD), kurių konvertavimui į litus panaudotas atitinkamų metų vidutinis valiutos kursas, pateiktas Lietuvos Centrinio banko interneto svetainėje.

UŽSIENIO PREKYBOS ŽUVŲ PRODUKTAIS BENDRIEJI PARAMETRAI

Kombinuotosios nomenklatūros 03* skirsnyje nurodomų žuvų, vėžiagyvių, moliuskų ir kitų vandens bestuburių bei 1604 ir 1605 pozicijose nurodomų gaminių arba konservų iš žuvų eksportas 2002–2008 m. per metus sudarė vidutiniškai 1,5 % bendrojo šalies eksporto, o importas – apie 1,0 % bendrojo šalies importo (1 lentelė).

Lietuvos užsienio prekybos žuvų produktais raidai 2002–2008 m. didžiausios įtakos turėjo politiniai ir ekonominiai pokyčiai, iš kurių svarbiausi – integracija į Pasaulinę prekybos organizaciją (2001 m.) ir ES (2004 m.), dvišaliai ir regioniniai laisvosios prekybos susitarimai, žuvų produktų pasiūla ir paklausa tarptautinėse rinkose.

* Kombinuotosios nomenklatūros 03 skirsnyje klasifikuojama: 0301 – gyvos žuvis; 0302 – šviežios arba atšaldytos žuvis; 0303 – sušaldytos žuvis; 0304 – žuvų filė ir kita žuvų mėsa; 0305 – vytintos ir sūdytos žuvis; 0306 – vėžiagyviai; 0307 – moliuskai.

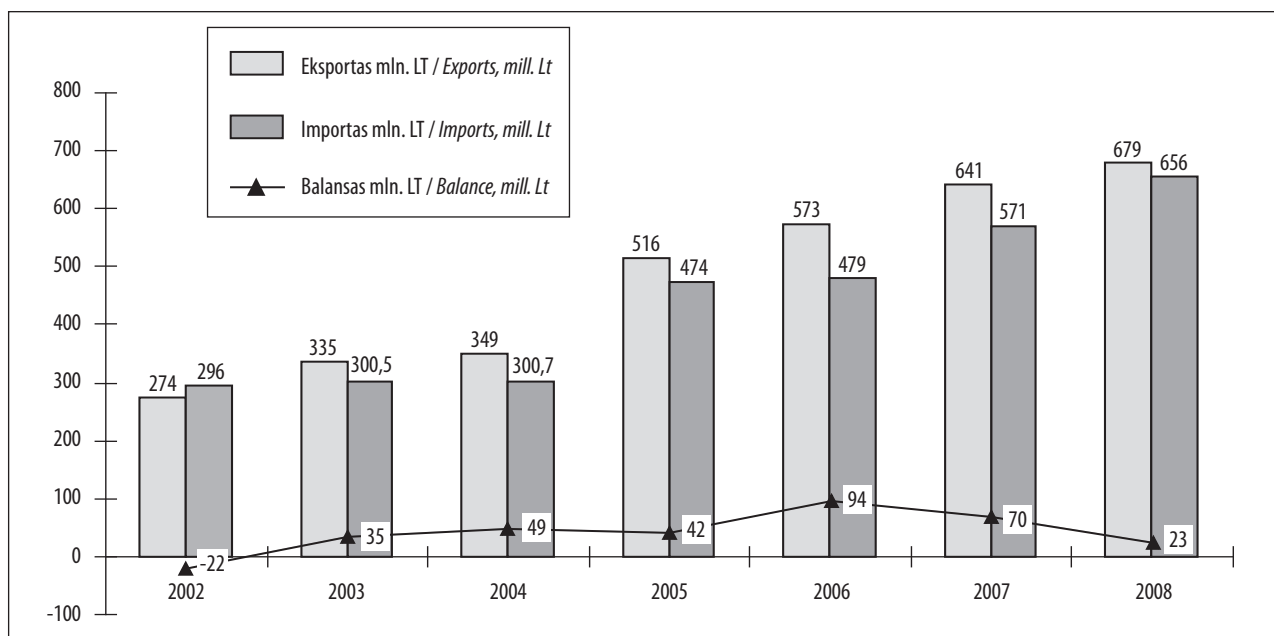
1 lentelė. Žuvų ir jų produktų eksporto ir importo dalys visame Lietuvos eksporte ir importe 2002–2008 m. %

Table 1. Share of exports and imports of fish and fishery products in total Lithuanian exports and imports in 2002–2008, %

Metai / Year	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Žuvų ir jų produktų eksporto dalis visame Lietuvos eksporte Share of exports of fish and fishery products in total Lithuanian exports	1,4	1,6	1,4	1,6	1,5	1,5	1,2
Žuvų ir jų produktų importo dalis visame Lietuvos importe Share of imports of fish and fishery products in total Lithuanian imports	1,1	1,0	0,9	1,1	0,9	0,9	0,9

Šaltinis: Statistikos departamentas prie LRV. Užsienio prekyba 2003–2009 m. <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1122>.

Source: Department of Statistics to the Government of the Republic of Lithuania. Foreign trade in 2003–2009. <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1122>.

1 pav. Žuvų produktų eksportas, importas ir užsienio prekybos balansas 2002–2008 m. mln. Lt

Fig. 1. Exports, imports and foreign trade balance of fishery products in 2002–2008, mill. Lt

Šaltinis: Jungtinių Tautų užsienio prekybos duomenų bazės [http://comtrade.un.org/db/] duomenys.

Source: United Nations Commodity Trade Statistics Database [http://comtrade.un.org/db/].

Dar 2002 m. Lietuvos užsienio prekybos žuvų produktais balansas buvo neigiamas, tačiau 2003–2008 m. – teigiamas (1 pav.). 2002–2008 m. žuvų produktų eksportas ir importas didėjo, tačiau eksporto augimo tempas buvo šiek tiek spartesnis (vidutiniškai 17,2 % per metus) nei importo (15,7 %), todėl užsienio prekybos žuvų produktais balansas padidėjo nuo –22 iki 23 mln. Lt.

ŽUVŲ PRODUKTŲ EKSPORTO PLĖTRA IR STRUKTŪRA

2008 m., palyginti su 2002 m., iš Lietuvos eksportuojamų žuvų produktų vertė padidėjo nuo 274 iki 679 mln. Lt, arba 2,48 karto. Didžiausias eksporto augimas (48 %) užfiksuotas 2005 m. Eksporto augimą lėmė šalies žuvų perdirbimo pramonės plėtra ir atsivėrusi bendroji ES rinka.

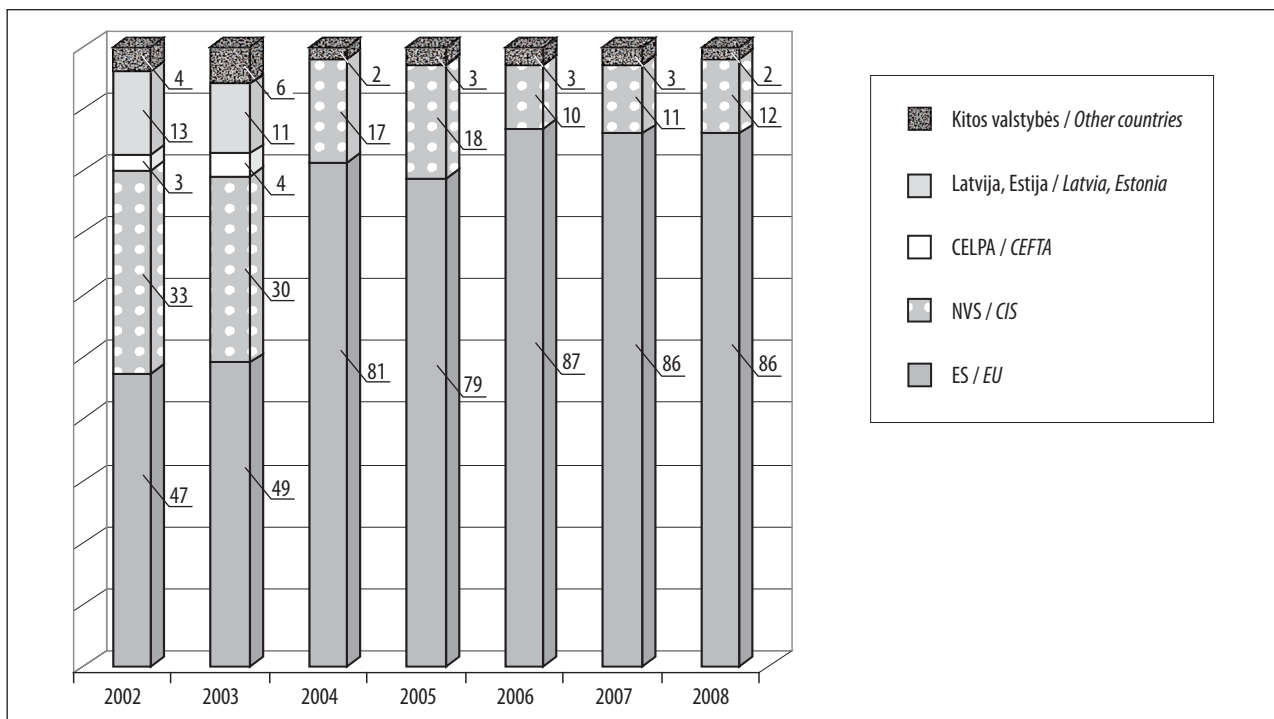
2002–2008 m. svarbiausia žuvų produktų eksporto partnere tapo ES. 2002 m. ES teko 47 %, tuo tarpu 2004 m. – 81 %, o 2008 m. – net 86 % šalies eksportuojamų žuvų produktų vertės (2 pav.). Žuvų produktų eksporto į ES augimą lėmė tai, kad, Lietuvai įstojus į ES, šalies žuvų perdirbimo įmonės laisvai, be jokių apribojimų ar muitų, galėjo išvežti savo produktus į bet kurią ES šalį narę. Nors nuliniai muitų tarifai iš Lietuvos eksportuojamiems žuvų produktams buvo taikomi dar prieš Lietuvai įstojant į ES, tačiau, supaprastinus ES sienų kirtimo procedūras, atsirado galimybė žuvų produktus pristatyti daug greičiau. Kadangi kai kurių žuvų produktų galiojimo laikas yra trumpas, tai greitesnis pervežimas suaktyvino prekybą. Be to, dalis šalių (Latvija, Estija, dauguma CELPA šalių), su kuriomis Lietuva plėtojo prekybą,

tapo ES šalimis narėmis. Pagrindinės ES šalys narės, į kurias 2002–2008 m. daugiausia eksportuota žuvų produktų: Vokietija, Prancūzija ir Jungtinė Karalystė. Analizuojamuoju laikotarpiu svarbiomis eksporto partnerėmis išliko kaimyninės Baltijos valstybės – Latvija ir Estija, eksportas į šias šalis kiekvienais metais didėjo.

Antrasis regionas, į kurį 2002–2008 m. daugiausia eksportuota žuvų produktų, – NVS šalių blokas. Tačiau analizuojamuoju laikotarpiu žuvų produktų eksportas į šį regioną mažėjo. 2002 m. NVS teko 33 %, tuo tarpu 2004 m. – 17 %, o 2008 m. – tik 12 % šalies eksportuojamų žuvų produktų (2 pav.). Ši sumažėjimą lėmė tai, kad žuvų produktų eksportas analizuojamuoju laikotarpiu nuo nestabilių Rytų rinkų buvo perorientuotas į palankesnes Vakarų rinkas. Šalyje plėtojantis žuvų perdirbimo pramonei, įmonėse pradėti gaminti aukštos kokybės žuvų produktai, kurie tapo konkurencingi ES bendrojoje rinkoje. Pagrindinės NVS šalys, į kurias 2002–2008 m. daugiausia eksportuota žuvų produktų: Rusija, Ukraina ir Baltarusija.

Kitų trečiųjų šalių, kaip Lietuvos eksporto partnerių, reikšmė analizuojamuoju laikotarpiu buvo nedidelė, o nuo 2004 m. – dar labiau sumažėjo. Tam iš dalies įtakos turėjo prekybos režimo su trečiosiomis šalimis pasikeitimas, Lietuvai įstojus į ES. 2004–2008 m. kitoms trečiosioms šalims teko tik 2–3 % šalies eksportuojamų žuvų produktų.

2002–2008 m. iš Lietuvos eksportuojamų žuvų produktų struktūroje didžiausią lyginamąjį svorį (vidutiniškai 49 % per metus) sudarė didelę pridėtinę vertę turintys ir pagrindiniai šalies žuvų perdirbimo pramonės produktai – gaminiai arba konservai iš žuvų (3 pav.).

2 pav. Žuvų produktų eksporto struktūra pagal regionus 2002–2008 m. %

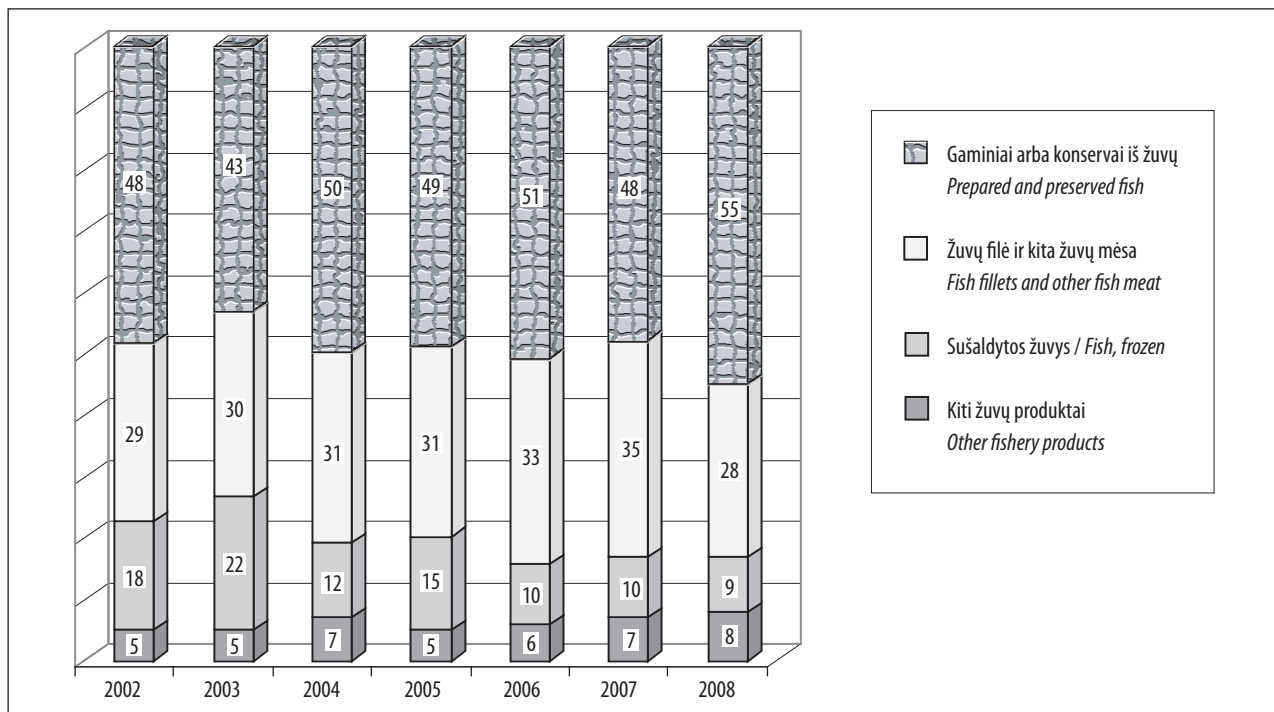
Fig. 2. Structure of exports of fishery products by regions in 2002–2008, %

Pastaba. Iki 2004 m. išskirti 5 regionai: ES-15, CELPA šalys (Bulgarija, Čekija, Lenkija, Slovakija, Slovėnija, Rumunija, Vengrija), NVS šalys, Baltijos regiono šalys (Latvija, Estija) ir kitos valstybės, o nuo 2004 m. išskirti 3 regionai: ES (ES-25 2004–2006 m. ir ES-27 2007–2008 m.), NVS šalys ir kitos valstybės.

Note. Up to the year 2004, 4 regions are indicated: EU-15, CEFTA (Bulgaria, Czechia, Poland, Slovakia, Slovenia, Romania, Hungary), CIS, Baltic states (Latvia, Estonia) and other countries. From the year 2004, 3 regions are indicated: EU (EU-25 in 2004–2006 and EU-27 in 2007–2008), CIS and other countries.

Šaltinis: Jungtinių tautų užsienio prekybos duomenų bazės [<http://comtrade.un.org/db/>] duomenys.

Source: United Nations Commodity Trade Statistics Database [<http://comtrade.un.org/db/>].

3 pav. Eksportuojamų žuvų produktų struktūra 2002–2008 m. %

Fig. 3. Structure of exports of fishery products in 2002–2008, %

Šaltinis: Jungtinių Tautų užsienio prekybos duomenų bazės [<http://comtrade.un.org/db/>] duomenys.

Source: United Nations Commodity Trade Statistics Database [<http://comtrade.un.org/db/>].

ŽUVŲ PRODUKTŲ IMPORTO PLĖTRA IR STRUKTŪRA

2008 m., palyginti su 2002 m., į Lietuvą importuojamų žuvų produktų vertė padidėjo nuo 296 iki 656 mln. Lt, arba 2,22 karto. 2002–2003 m. žuvų produktų importas mažėjo, o 2004–2008 m. – didėjo. Didžiausias importo augimas, siekęs 58 %, užfiksuotas 2005 m. Importo augimą lėmė žaliavos tolesniam žuvų perdirbimui paklausa. Baltijos jūroje, vidaus vandens telkiniuose sugaunamų žuvų ir akvakultūros ūkiuose išauginamų žuvų pasiūla nepatenkino šalies žuvų perdirbimo įmonių poreikio.

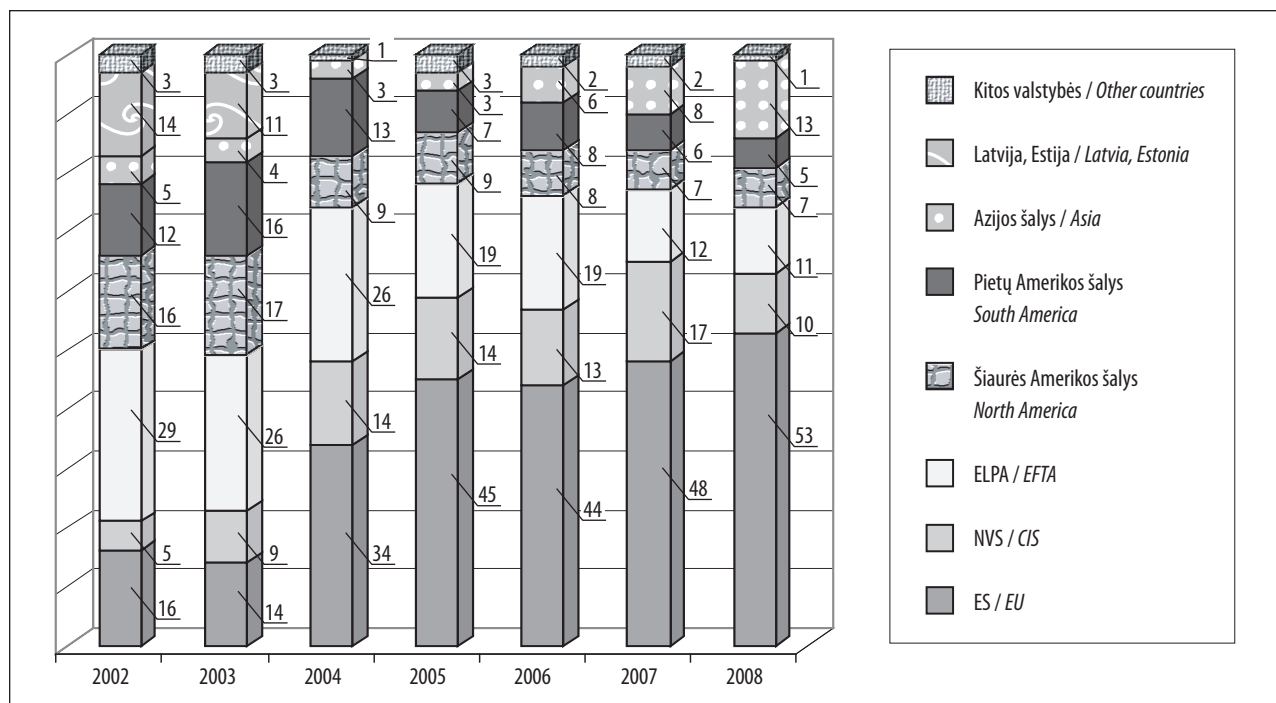
Geografinė žuvų produktų importo struktūra skiriasi nuo eksporto struktūros. 2002–2004 m. žuvų produktai į Lietuvą daugiausia buvo importuojami iš ELPA, Šiaurės ir Pietų Amerikos šalių (4 pav.). Dar 1992 m. Lietuva pasirašė laisvosios prekybos sutartis su ELPA šalimis – Norvegija ir Islandija. Nuo 1993 m. į Lietuvą iš Norvegijos ir Islandijos importuojamoms šviežioms ir šaldytoms žuvims buvo taikomas nulinis maito tarifas. Lietuvai įstojus į ES, iš šių šalių importuojamoms žuvims pradėtas taikyti 15 % importo maito tarifas. Tačiau Lietuva, kaip lygiateisė ES šalis narė, įgijo teisę į lengvatines (nulinio tarifo) kvotas iš trečiųjų

šalių į ES importuojamiems tam tikriems žuvų produktams. 2005–2008 m. daugiau žuvų produktų į Lietuvą pradėta importuoti iš ES šalių narių. Pastaraisiais metais šalies žuvų perdirbimo įmonės pradėjo ieškoti pigesnių žaliavos šaltinių, t. y. daugiau žuvų produktų pradėjo importuoti iš Azijos ir NVS šalių.

Pagrindinės šalys, iš kurių 2002–2008 m. daugiausia importuota žuvų produktų: Norvegija, JAV, Latvija, Argentina ir Islandija. JAV, Norvegija ir Islandija yra vienos daugiausia sušaldytų žuvų, žuvų filė ir kitos žuvų mėsos eksportuojančių šalių pasaulyje.

2002–2008 m. į Lietuvą importuojamų žuvų produktų struktūroje didžiausius lyginamuosius svorius sudarė žuvų filė ir kita žuvų mėsa (vidutiniškai 42 % per metus) bei sušaldytos žuvys (27 %) (5 pav.). Atšaldytos ir sušaldytos žuvys, žuvų filė ir kita žuvų mėsa yra naudojamos kaip žaliava tolesniam žuvų perdirbimui. Į Lietuvą importuojamų žuvų produktų struktūra rodo, kad analizuojamuoju laikotarpiu žaliava tolesniam žuvų perdirbimui per metus sudarė vidutiniškai 84 % viso žuvų produktų importo.

Išanalizavus Lietuvos užsienio prekybą žuvų produktais 2002–2008 m., gali būti daromos šios išvados: pirma, žuvų produktų eksporto plėtra buvo spartesnė nei importo;

4 pav. Žuvų produktų importo struktūra pagal regionus 2002–2008 m. %

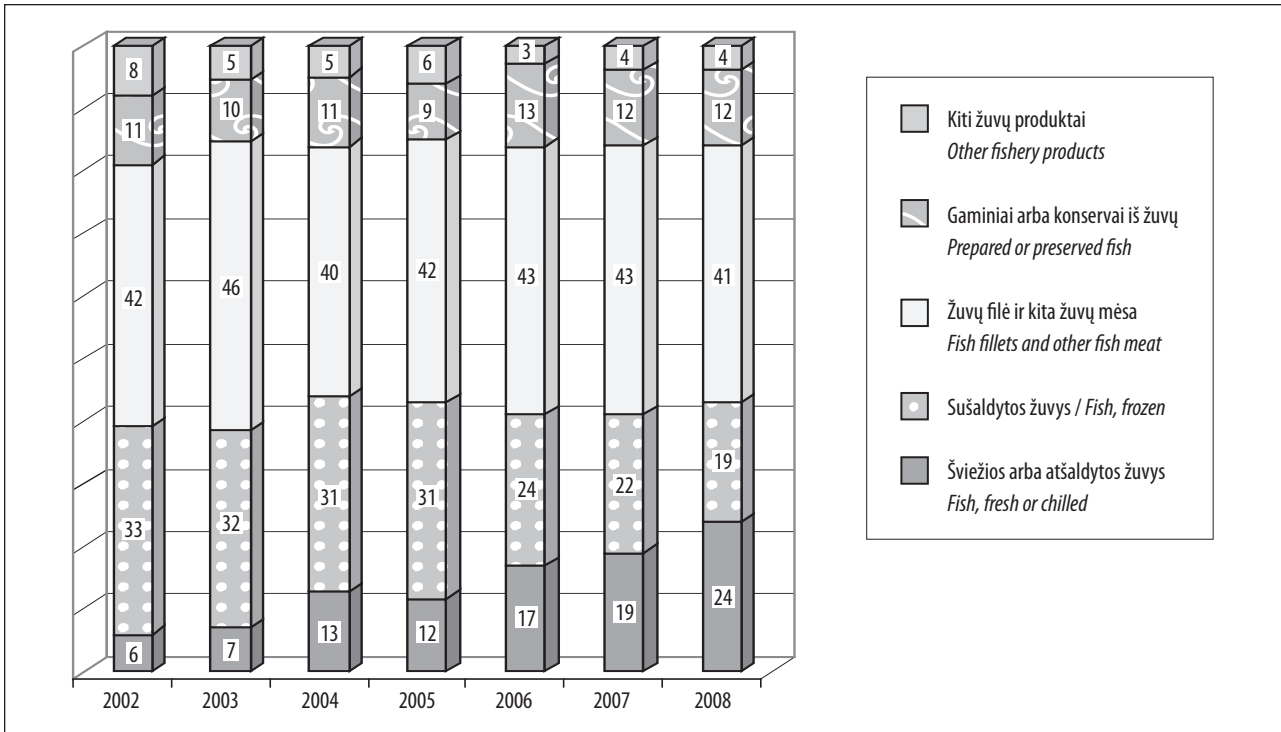
Fig. 4. Structure of imports of fishery products by regions in 2002–2008, %

Pastaba. Iki 2004 m. išskirti šie regionai: ES-15, NVS šalys, ELPA šalys (Norvegija, Islandija, Šveicarija, Lichtenšteinas), Šiaurės Amerikos šalys (JAV, Kanada), Pietų Amerikos šalys, Azijos šalys, Baltijos regiono šalys (Latvija, Estija) ir kitos valstybės, o nuo 2004 m. išskirti šie regionai: ES (EU-25 2004–2006 m. ir EU-27 2007–2008 m.), NVS šalys, ELPA šalys, Šiaurės Amerikos šalys, Pietų Amerikos šalys, Azijos šalys ir kitos valstybės.

Note. Up to the year 2004, the following regions are indicated: EU-15, CIS, EFTA (Norway, Iceland, Switzerland, Liechtenstein), North America (USA, Canada), South America, Asia, Baltic states (Latvia, Estonia) and other countries. From the year 2004, the following regions are indicated: EU (EU-25 in 2004–2006 and EU-27 in 2007–2008), CIS, EFTA, North America, South America, Asia and other countries.

Šaltinis: Jungtinių Tautų užsienio prekybos duomenų bazė [http://comtrade.un.org/db/] duomenys.

Source: United Nations Commodity Trade Statistics Database [http://comtrade.un.org/db/].

5 pav. Importuojamų žuvų produktų struktūra 2002–2008 m. %

Fig. 5. Structure of imports of fishery products in 2002–2008, %

Šaltinis: Jungtinių Tautų užsienio prekybos duomenų bazės [http://comtrade.un.org/db/] duomenys.

Source: United Nations Commodity Trade Statistics Database [http://comtrade.un.org/db/].

antra, žuvų produktų konkurencingumas didėjo ES bendrojoje rinkoje; trečia, į šalį daugiausia buvo importuojama žaliavos tolesniam žuvų perdirbimui, iš kurios gaminami ir eksportuojami didelę pridėtinę vertę turintys žuvų produktai; ketvirta, Lietuvai įstojus į ES, keitėsi žuvų produktų eksporto ir importo geografinė struktūra, pagrindine prekybos partnere tapo ES.

KITI UŽSIENIO PREKYBOS LIETUVIŠKAIS ŽUVŲ PRODUKTAIS RODIKLIAI

Lietuviškų žuvų produktų eksporto dalis visame ES šalių narių žuvų produktų eksporte. 2007 m., palyginti su 2002 m., viso ES šalių narių žuvų produktų eksporto vertė padidėjo nuo 11,06 iki 21,82 mlrd. USD, arba 97 %. Analizuojamuoju

laikotarpiu tarp ES šalių narių daugiausia žuvų produktų eksportuojančiomis šalimis išliko Danija, Ispanija, Nyderlandai, Jungtinė Karalystė, Prancūzija ir Vokietija (2 lentelė). Tuo tarpu lietuviškų žuvų produktų eksportas 2004–2007 m. sudarė nedidelę viso ES šalių narių žuvų produktų eksporto dalį: 2004 m. – 0,79 %, 2005 m. – 1,06 %, 2006 m. – 1,07 %, 2007 m. – 1,16 %. Analizuojamuoju laikotarpiu Lietuva pagal šį rodiklį tarp ES šalių narių užėmė 14 vietą, tačiau lenkė kaimynines valstybes – Latviją ir Estiją, kurios dalijosi 15 ir 16 vietomis. Be to, Lietuvos atveju šio rodiklio reikšmės kiekvienais metais didėjo, tuo tarpu Latvijos atveju šio rodiklio reikšmė 2007 m., palyginti su 2006 m., sumažėjo, o Estijos atveju šio rodiklio reikšmės kiekvienais metais mažėjo. 2004–2007 m. lietuviškų žuvų produktų eksportas didėjo vidutiniškai 27,3 % per metus, latviškų – 14,7 %, estiškų – 4,5 %.

2 lentelė. ES žuvų produktų eksporto struktūra pagal šalis nares 2002–2007 m. %

Table 2. Structure of EU exports of fishery products by member states in 2002–2007, %

ES šalis narė EU member state	Dalis visame ES šalių narių žuvų produktų eksporte % Share in total EU exports of fishery products, %					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Danija / Denmark	18,7	17,5	16,1	14,7	14,4	14,9
Ispanija / Spain	17,5	17,5	15,4	15,3	14,8	14,1
Nyderlandai / The Netherlands	13,1	13,6	13,1	12,7	12,2	12,4
Jungtinė Karalystė / United Kingdom	10,4	10,9	10,2	9,8	8,7	9,0
Prancūzija / France	9,5	9,6	9,1	8,7	8,2	8,5
Vokietija / Germany	8,4	7,7	7,2	8,3	8,7	8,5

2 lentelė. ES žuvų produktų eksporto struktūra pagal šalis nares 2002–2007 m. %
Table 2. Structure of EU exports of fishery products by member states in 2002–2007, %

ES šalis narė EU member state	Dalis visame ES šalių narių žuvų produktų eksporte % Share in total EU exports of fishery products, %					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Kitos ES šalys narės / Other EU member states	22,4	23,3	29,0	30,5	33,0	32,6
Iš jų / Among them:						
Lietuva / Lithuania	–	–	0,79	1,06	1,07	1,16
Latvija / Latvia	–	–	0,66	0,74	0,81	0,72
Estija / Estonia	–	–	0,76	0,75	0,71	0,64
Visas ES šalių narių žuvų produktų eksportas mlrd. USD / Total EU exports of fishery products, bill. USD	11,06	13,33	15,97	17,54	19,51	21,82

Šaltinis: Jungtinių Tautų užsienio prekybos duomenų bazės [http://comtrade.un.org/db/] duomenys.

Source: United Nations Commodity Trade Statistics Database [http://comtrade.un.org/db/].

Lietuviškų žuvų produktų eksporto į ES šalis nares dalis visame ES šalių narių žuvų produktų importe. 2007 m., palyginti su 2002 m., viso ES šalių narių žuvų produktų importo vertė padidėjo nuo 20,35 iki 39,64 mlrd. USD, arba 95 %. Analizuojamuoju laikotarpiu ES šalys narės daugiausia žuvų produktų importavo iš Norvegijos ir Kinijos bei įsivežė iš kitų ES šalių narių – Danijos, Nyderlandų, Ispanijos ir Jungtinės Karalystės (3 lentelė). Lietuviškų žuvų produktų eksportas į ES šalis nares sudarė labai nedidelę viso ES šalių narių žuvų produktų importo dalį (mažiau kaip 1 %), tačiau Lietuva pagal šį rodiklį vėl lenkė Latviją ir Estiją. Be to, Lietuvos atveju šio rodiklio reikšmės kiekvienais metais didėjo, tuo tarpu Latvijos ir Estijos atveju šio rodiklio augimo tempai buvo nestabilūs.

Nustačius užsienio prekybos lietuviškais žuvų produktais rodiklius, gali būti daromos šios išvados: pirma, nors

2004–2007 m. visų trijų Baltijos valstybių užsienio prekybos raidai įtakos turėjo tie patys veiksniai, tačiau lietuviškų žuvų produktų ir eksporto apimtys buvo didesnės, ir vidutinis eksporto augimo tempas buvo greitesnis nei latviškų ir estiškų; antra, nustatyti užsienio prekybos lietuviškais žuvų produktais rodikliai ir jų kitimas patvirtina šių produktų konkurencingumo tarptautinėse rinkose didėjimą ir tolesnes eksporto plėtros galimybes.

ŽUVŲ PRODUKTŲ EKSPORTO RINKŲ PLĖTRA

Konkurencingumas apima ilgalaikį gebėjimą pelningai skverbtis į rinkas ir jose išsilaikyti (Martin, 1991). Gamintojai, siekdami sėkmingai plėsti savo veiklą tarptautinėse rinkose, turi įvertinti daugelį konkurencingumo veiksnių, iš kurių pagrindiniai yra išoriniai (politinis klimatas, ekonominė

3 lentelė. ES žuvų produktų importo struktūra pagal šalis 2002–2007 m. %
Table 3. Structure of EU imports of fishery products by countries in 2002–2007, %

Šalis / Country	Dalis visame ES šalių narių žuvų produktų importe % Share in total EU imports of fishery products, %					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Norvegija / Norway	8,8	8,1	8,7	9,7	10,7	10,5
Danija / Denmark	7,5	7,2	7,2	7,0	6,5	5,7
Nyderlandai / The Netherlands	6,5	6,2	6,4	6,3	5,9	6,0
Ispanija / Spain	6,3	6,6	6,5	6,3	6,1	6,2
Jungtinė Karalystė / United Kingdom	5,1	5,1	4,7	4,6	4,2	4,1
Kinija / China	1,4	2,1	2,6	3,5	4,3	4,4
Kitos šalys / Other countries	64,4	64,7	63,9	62,6	62,3	63,1
Iš jų / Among them:						
Lietuva / Lithuania	0,17	0,22	0,37	0,47	0,51	0,56
Latvija / Latvia	0,05	0,04	0,20	0,21	0,22	0,23
Estija / Estonia	0,16	0,16	0,24	0,23	0,19	0,19
Visas ES šalių narių žuvų produktų importas, mlrd. USD / Total EU imports of fishery products, bill. USD	20,35	24,23	27,50	30,87	35,29	39,64

Šaltinis: Jungtinių Tautų užsienio prekybos duomenų bazės [http://comtrade.un.org/db/] duomenys.

Source: United Nations Commodity Trade Statistics Database [http://comtrade.un.org/db/].

šalies padėtis, įstatyminė – teisinė sistema ir kiti) ir vidiniai (įmonės konkurencinė strategija, išteklių naudojimas ir kiti) (Pranulis ir kt., 2000).

Lietuvos žuvų perdirbėjai turėtų orientuotis į tas tarptautines rinkas, kuriose žuvų produktų paklausa didėjo. 2007 m., palyginti su 2002 m., žuvų produktų importas pasaulyje padidėjo nuo 58,12 iki 86,20 mlrd. USD, arba 48 %. Analizuojamuoju laikotarpiu didžiausiais žuvų produktų importuotojais pasaulyje išliko Japonija, JAV, Ispanija, Prancūzija ir Italija. 4 lentelėje pateikti didžiausi žuvų produktų importuotojai, jų importuojamos produkcijos dalis visame pasaulio žuvų produktų importe 2002 m., 2004 m. ir 2007 m.

bei svarbiausi lietuviškų žuvų produktų eksporto partneriai, eksporto jiems dalis visame lietuviškų žuvų produktų eksporte ir eksporto dalis visame šių partnerių žuvų produktų importe 2002 m., 2004 m. ir 2007 m.

Lietuvos žuvų perdirbėjai žuvų produktų į Japoniją praktiškai neeksportuoja (per visus 2002–2007 metus tik 2003 m. į šią šalį buvo eksportuota lietuviškų žuvų produktų), o lietuviškų žuvų produktų eksporto dalis į JAV sudaro tik nedidelę viso eksporto dalį (2002 m. – 2,2 %, 2004 m. ir 2007 m. – 0,5 %). Didelis atstumas ir nepakankami šalies žuvų perdirbimo įmonių pajėgumai nesudaro palankių sąlygų eksportui į šias šalis. Viena didžiausių žuvų produktų

4 lentelė. Didžiausi žuvų produktų importuotojai pasaulyje ir svarbiausi lietuviškų žuvų produktų eksporto partneriai 2002 m., 2004 m. ir 2007 m.

Table 4. Top world importers of fishery products and main partners in exports of Lithuanian fishery products in 2002, 2004 and 2007

Didžiausi pasaulio importuotojai Top world importers		Svarbiausi Lietuvos eksporto partneriai Main partners in exports of Lithuanian fishery products			
Šalis / Country	Dalis visame pasaulio importe % Share in total world imports, %	Šalis / Country	Vieta pasaulio importe Place in total world imports	Dalis visame eksporte % Share in total exports, %	Eksporto dalis atitinkamos šalies importe % Share of exports in total imports of corresponding country, %
2002					
Japonija / Japan	22,8	Rusija / Russia	21	20,7	4,0
JAV / USA	18,2	Vokietija / Germany	6	14,9	0,48
Ispanija / Spain	6,9	Danija / Denmark	12	8,2	0,5
Prancūzija / France	5,4	Prancūzija / France	4	7,5	0,18
Italija / Italy	5,0	Latvija / Latvia	64	7,2	19,2
Kitos šalys / Other countries	41,7	Kitos šalys / Other countries	–	41,5	–
Visas pasaulio importas mlrd. USD Total world imports, bill. USD	58,12	Visas Lietuvos eksportas mln. USD Total Lithuanian exports, mill. USD	–	74,67	–
2004					
Japonija / Japan	20,2	Prancūzija / France	4	15,6	0,47
JAV / USA	16,9	Vokietija / Germany	7	15,0	0,71
Ispanija / Spain	7,5	Jungtinė Karalystė United Kingdom	6	14,5	0,68
Prancūzija / France	5,9	Rusija / Russia	19	10,6	1,9
Italija / Italy	5,7	Latvija / Latvia	38	7,0	25,5
Kitos šalys / Other countries	43,8	Kitos šalys / Other countries	–	37,3	–
Visas pasaulio importas mlrd. USD Total world imports, bill. USD	70,37	Visas Lietuvos eksportas mln. USD Total Lithuanian exports, mill. USD	–	125,59	–
2007					
JAV / USA	16,6	Vokietija / Germany	6	25,6	1,62
Japonija / Japan	14,8	Prancūzija / France	4	11,7	0,56
Ispanija / Spain	8,2	Latvija / Latvia	38	10,7	25,1
Prancūzija / France	6,2	Estija / Estonia	37	9,0	19,0
Italija / Italy	6,0	Jungtinė Karalystė / United Kingdom	7	8,9	0,56
Kitos šalys / Other countries	48,2	Kitos šalys / Other countries	–	34,4	–
Visas pasaulio importas mlrd. USD Total world imports, bill. USD	86,20	Visas Lietuvos eksportas mln. USD Total Lithuanian exports, mill. USD	–	253,95	–

Šaltinis: Jungtinių Tautų užsienio prekybos duomenų bazės [http://comtrade.un.org/db/] duomenys.

Source: United Nations Commodity Trade Statistics Database [http://comtrade.un.org/db/].

pasaulio rinkų – Japonija – Lietuvos žuvų perdirbėjams yra mažai žinoma, be to, eksportuoti produkciją į Japoniją trukdo ir labai aukšti šios šalies taikomi kokybės reikalavimai produktams. Lietuviškų žuvų produktų eksporto sumažėjimą į JAV nuo 2004 m. lėmė prekybos režimo su trečiosiomis šalimis pasikeitimas, Lietuvai įstojus į ES. Be to, nors JAV ir yra viena didžiausių žuvų produktų importuotojų pasaulyje, tačiau į šalį importuojamai produkcijai taiko daug įvairių apribojimų. Ypač aukštus reikalavimus, susijusius su produktų kokybe ir saugumu, JAV taiko į šalį importuojamiems didele pridėtine verte pasižymintiems žuvų produktams. Siekdami plėtoti eksportą JAV, prasiskverbti į Japonijos ir kitų Azijos šalių rinkas, Lietuvos žuvų perdirbėjai turėtų gaminti ir pateikti šių šalių vartotojams žuvų produktus, pasižyminčius išskirtinėmis savybėmis.

Viena didžiausių žuvų produktų importuotojų pasaulyje – Prancūzija – viena svarbiausių ir lietuviškų žuvų produktų eksporto partnerių. Kitos dvi svarbios Lietuvos eksporto partnerės – Vokietija ir Jungtinė Karalystė – 2002 m., 2004 m. ir 2007 m. pateko į daugiausia žuvų produktų importuojančių pasaulio šalių dešimtuką ir dalijosi 6, 7 vietomis. 2002–2007 m. lietuviškų žuvų produktų konkurencingumas ypač didėjo Vokietijoje ir Prancūzijoje. Didėjant žuvų produktų importui Vokietijoje ir Prancūzijoje, lietuviškų žuvų produktų eksporto dalis šių šalių importe didėjo (Vokietijoje – nuo 0,48 % 2002 m. iki 1,62 % 2007 m., Prancūzijoje – atitinkamai nuo 0,18 % iki 0,56 %) (žr. 4 lentelę).

Lietuvos žuvų perdirbėjai turi didesnes galimybes stiprinti savo pozicijas ES bendrojoje rinkoje. Nors lietuviškų žuvų produktų eksportuojama į visas ES šalis nares, tačiau eksporto apimtys į kai kurias ES šalis nares galėtų būti didinamos dar labiau. ES bendroji rinka yra patraukli dėl politinio ir ekonominio stabilumo, Bendrijos teisės principų įgyvendinimo, rinkos dydžio ir artumo. Tiek senųjų, tiek naujųjų ES šalių narių rinkos laikomos vienodai perspektyviomis. Ispanijos, Prancūzijos, Italijos, Vokietijos ir Jungtinės Karalystės rinkos yra patrauklios dėl didelių žuvų produktų importo apimčių. Per visus 2002–2007 metus šios šalys tarp ES šalių narių išliko daugiausia žuvų produktų importuojančiomis. Lietuvos žuvų perdirbėjai turėtų ieškoti galimybių dar labiau skverbtis į Ispanijos ir Italijos rinkas. Žuvų produktų eksportui dėl savo artumo patrauklios yra kaimyninių šalių – Latvijos ir Estijos rinkos. 2007 m., palyginti su 2002 m., į Latviją importuojamų žuvų produktų vertė padidėjo nuo 27,88 iki 104,80 mln. USD, arba 3,8 karto, į Estiją – nuo 59,81 iki 115,17 mln. USD, arba 1,9 karto. Lietuviškų žuvų produktų eksporto dalis Latvijos importe didėjo nuo 7,2 % 2002 m. iki 10,7 % 2007 m., o Estijos importe – atitinkamai nuo 6,3 % iki 9,0 %. Per visus 2002–2007 metus pagrindinėmis lietuviškų žuvų produktų eksporto partnerėmis išliko Estija ir Rusija, o estiškų – Rusija ir Ukraina. Tai, kad lietuviškų ir estiškų žuvų produktų pagrindine eksporto partnere analizuojamuoju laikotarpiu išliko Rusija, rodo, jog šių šalių žuvų perdirbėjai orientuojasi į žuvų produktų, kuriems keliami ne tokie aukšti kokybės reikalavimai kaip

produktams, skirtiems Vakarų rinkoms, gamybą. Lietuvos žuvų perdirbėjai galėtų dar labiau išnaudoti Latvijos ir Estijos rinkų potencialus ir galimybes, tiekdami į šias rinkas aukštos kokybės žuvų produktus. Šalies žuvų perdirbėjai turėtų atkreipti dėmesį ir į Lenkijos rinką, taip pat į naujausių ES šalių narių – Bulgarijos ir Rumunijos – rinkas. Siekdami plėtoti eksportą ir išlikti konkurencingais tarptautinėse rinkose, Lietuvos žuvų perdirbėjai turėtų daugiau dėmesio skirti tų rinkų tyrimui ir gaminamos produkcijos pritaikymui vartotojams.

IŠVADOS

1. Atlikta Lietuvos užsienio prekybos žuvų produktais bendrųjų parametų, eksporto struktūros analizė parodė, kad Lietuvos narystė ES teigiamai paveikė žuvų produktų eksporto plėtrą. 2002–2004 m. vidutinis žuvų produktų eksporto augimo tempas sudarė 13 % per metus, tuo tarpu 2005–2008 m. – 19 %. Eksporto augimo tempai rodo, kad Lietuvoje pagaminti žuvų produktai tapo konkurencingi tarptautinėse rinkose. Žuvų produktų konkurencingumo ES bendrojoje rinkoje didėjimą patvirtina eksporto dalies į ES šalis nares didėjimas. Atlikta žuvų produktų importo analizė parodė, kad, nors žuvų produktų importas pastaraisiais metais sparčiai didėjo, tačiau didžiausią importo dalį (apie 84 %) sudarė žaliava tolesniam žuvų perdirbimui.

2. Nustatytų užsienio prekybos lietuviškais žuvų produktais rodiklių – eksporto dalies visame ES šalių narių žuvų produktų eksporte ir eksporto į ES šalis nares dalies visame ES šalių narių žuvų produktų importe – reikšmės yra mažos, palyginti su kai kurių ES šalių narių atitinkamų rodiklių reikšmėmis. Tačiau Lietuva pagal šiuos rodiklius lenkė Latviją ir Estiją. Be to, kiekvienais metais didėjant ES šalių narių žuvų produktų eksportui ir importui, lietuviškų žuvų produktų eksporto dalis visame ES šalių narių žuvų produktų eksporte ir eksporto į ES šalis nares dalis visame ES šalių narių žuvų produktų importe taip pat stabiliai didėjo. Toks šių rodiklių kitimas patvirtina lietuviškų žuvų produktų konkurencingumo tarptautinėse rinkose didėjimą.

3. Šalies žuvų perdirbėjai turi didesnes galimybes stiprinti savo pozicijas ES bendrojoje rinkoje. Politinis ir ekonominis stabilumas, Bendrijos teisės principų įgyvendinimas, rinkos dydis ir artumas ES bendrąją rinką leidžia vertinti kaip patrauklią. Be to, kai kurių ES šalių narių, ypač Ispanijos, Prancūzijos, Italijos, Vokietijos ir Jungtinės Karalystės rinkos yra labai imlios žuvų produktams. Siekdami prasiskverbti į naujas tarptautines rinkas ir jose įsitvirtinti, šalies žuvų perdirbėjai turėtų gaminti ir eksportuoti produktus, pasižyminčius išskirtinėmis savybėmis arba pritaikytus tų rinkų vartotojams.

4. Siekiant plėtoti žuvų produktų eksportą, Lietuvos žuvų perdirbėjams būtina gaminamą produkciją daryti konkurencingesnę. Eksporto plėtrą galėtų paskatinti naujų pažangių technologijų diegimas, produktų kokybės gerinimas, naujų produktų kūrimas, rinkotyros ir rinkodaros priemonių

tobulinimas. ES parama iš Europos žuvininkystės fondo 2007–2013 metams, tiesioginės užsienio investicijos, nuosavas kapitalas ir iniciatyva šalies žuvų perdirbėjams galėtų padėti įgyvendinti šiuos tikslus ir šitaip dar labiau stiprinti savo pozicijas tarptautinėse rinkose.

Gauta 2009 02 13

Priimta 2009 04 07

Literatūra

1. Bernatonytė D. Šalies eksporto plėtros veiksnių tyrimo metodologiniai pagrindai. *Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)*. Kaunas: Technologija, 2007. 30 p.
2. Jakutis A., Liukaitis R., Samulevičius J. Lietuvos eksporto plėtros veiksnių tyrimai. *Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas*. 2007. Nr. 4. P. 272–279.
3. Lindert P. H., Pugel T. A. *International Economics*. Chicago, Ill.: Irwin, 1996. 679 p.
4. Martin L., Westgren R., van Duren E. Agribusiness competitiveness across national boundaries. *American Journal of Agricultural Economics*. 1991. Vol. 73. No. 5. P. 1456–1464.
5. Piesarskas E. ir kt. *Lietuvos integracijos į ES finansinio, ekonominio ir socialinio poveikio susisteminimas ir analizė*. Vilnius: Eugrimas, 2003. 114 p.
6. Pranulis V., Pajuodis A., Urbonavičius S. ir kt. *Marketingas*. Vilnius: The Baltic Press, 2000. 469 p.
7. Rudzakis R., Kvedaras V. Lietuvos eksporto tendencijos ir ekonometriniai modeliai. *Pinigų studijos*. 2003. Nr. 4. P. 29–51.
8. Sen S. International trade theory and policy: what is left out of free trade paradigm. *Development and Change*. 2005. Vol. 36. No. 6. P. 1011–1029.
9. Statistikos departamentas prie LRV [interaktyvus]. *Užsienio prekyba*. <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1122>
10. UNcomtrade [interaktyvus]. *Jungtinių Tautų statistikos skyrius*. <http://comtrade.un.org/db/>
11. Užsienio prekyba ir muitai. *Knyga 2000–2004 metų Seimo nariams ir rinkėjams*. LLRI, 2000 06 30. http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/uzsienio_prekyba_ir_muitai/2412
12. Vilpišauskas R. Lietuvos užsienio prekybos politika ir jos raida: veiksnių analizė. *Pinigų studijos*. 2000. Nr. 3. P. 45–66.

Ovidija Eičaitė, Arina Motova

TENDENCIES OF THE LITHUANIAN FOREIGN TRADE IN FISHERY PRODUCTS

Summary

The authors paper analyse changes of the Lithuanian foreign trade in fishery products, the development of exports and imports, the main foreign trade partners and their change over time, the structure of exports and imports by countries and products. On the basis of the UN comtrade database the indicators of the Lithuanian foreign trade in fishery products – the share of the Lithuanian exports in the total EU exports and the share of the Lithuanian exports to the EU in the total EU imports – are estimated. These indicators are compared with the corresponding indicators of the other EU member states. The international markets where the Lithuanian fish processing industry would be able to develop exports are distinguished.

The analysis of the Lithuanian foreign trade in fishery products indicates that during the period 2002–2008 the growth of exports of fishery products was more rapid than the growth of imports. The EU became the main trade partner of Lithuania. The Lithuanian fish processing companies mostly imported raw fish, used this raw fish to produce high value-added fishery products and exported these products. The indicators of the Lithuanian foreign trade in fishery products – the share of the Lithuanian exports in the total EU exports and the share of the Lithuanian exports to the EU in the total EU imports – are low compared with the corresponding indices of the other EU member states. However, according to these indices Lithuania exceeded Latvia and Estonia. When the total EU exports and imports of fishery products increased every year, the share of the Lithuanian exports in the total EU exports and the share of the Lithuanian exports to the EU in the total EU imports increased steadily. The dynamics of change of these indices proves an increase of the competitiveness of Lithuanian fishery products in the international markets. The Lithuanian fish processors, by expanding exports, have larger possibilities to enhance their positions in the common market of the EU.

Key words: fishery products, foreign trade, exports, competitiveness, international markets